

VILNIUS UNIVERSITY

JOLANTA DROŽDZ

**CHANGE OF INTERNATIONAL TRADE CONDITIONS AND ITS IMPACT
ON LITHUANIAN AGRICULTURAL AND FOOD EXPORTS**

Summary of doctoral dissertation

Social sciences, Economics (04 S)

Vilnius, 2016

This doctoral dissertation was written at Vilnius University in 2009–2016.

Scientific supervisor – Prof. Dr. Algirdas Miškinis (Vilnius University, Social sciences, Economics – 04 S)

The dissertation will be defended at the Scientific Council of Economics at Vilnius University:

Chairman – Prof. Habil. Dr. Borisas Melnikas (Vilnius Gediminas Technical University, Social sciences, Economics – 04 S);

Members:

Prof. Dr. Romas Lazutka (Vilnius University, Social sciences, Economics – 04 S);

Prof. Dr. Gindra Kasnauskienė (Vilnius University, Social sciences, Economics – 04 S);

Prof. Dr. Oleksandr Chernyak (National Kijev T. Shevchenko University, Social sciences, Economics – 04 S);

Doc. Dr. Birutė Visokavičienė (Vilnius University, Social sciences, Economics – 04 S).

The public defence of the dissertation is to be held at Vilnius University, Faculty of Economics at 11 a. m. on the 16th of December 2016, Room 403.

Address: Saulėtekio Ave. 9, II building, Vilnius, Lithuania.

The summary of doctoral dissertation was distributed on the 16th of November 2016.

The doctoral dissertation is available at the library of Vilnius University and on the website:

www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIAUS UNIVERSITETAS

JOLANTA DROŽDZ

**TARPTAUTINĖS PREKYBOS SĄLYGŲ KAITA IR JOS POVEIKIS
LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO IR MAISTO PRODUKTŲ EKSPORTUI**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Vilnius, 2016

Disertacija rengta 2009–2016 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas – prof. dr. Algirdas Miškinis (Vilniaus universitetas, Socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Ekonomikos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas – prof. habil. dr. Borisas Melnikas (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S);

Nariai:

prof. dr. Romas Lazutka (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S);

prof. dr. Gindra Kasnauskienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S);

prof. dr. Oleksandr Chernyak (Kijevo nacionalinis T. Ševčenkos universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S);

doc. dr. Birutė Visokavičienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04S).

Disertacija bus ginama viešame Ekonomikos mokslo krypties tarybos posėdyje 2016 m. gruodžio 16 d., 11.00 val. Ekonomikos fakulteto 403 auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, II rūmai, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2016 m. lapkričio 16 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

INTRODUCTION

Relevance of the topic. The free trade paradigm which was inspired by the classic economists (Smith, 1776; Ricardo, 1821) has evolved (Heckscher, Ohlin, 1919; Stolper, Samuelson, 1941) and has been supplemented by the foresights of the new trade theory (Krugman, 1979). The economists have unanimously agreed that the free trade, i.e. trade without restrictions, will promote international trade development and economic growth. However, they have explained the impact of the free trade on economics differently. The contemporary international trade theories put emphasis on the benefits, recommend new ways of organisation of international trade (for example, creation of the global value chains (Baldwin, 2014) where different production processes are carried out in different countries). The advantages of free trade should encourage facilitation of the conditions of international trade, but multilateral trade liberalisation process has remained trapped in the context of negotiations of the World Trade Organisation (WTO).

The multilateral trade liberalisation process has gradually transformed into regionalism where countries initiate bilateral, interregional agreements. Regional integration of separate countries, regions or groups of countries has also become stronger. Deeper economic integration of the countries has changed the conditions of international trade. In each case, the parties to the agreement negotiate new main trade rules acceptable to all countries. Timely adaptation to the change in the international trade conditions is the essential condition of sustainable development of international trade linked to the more rapid economic growth of countries.

In practice, not only global regionalisation processes become more intensive; after the global financial crisis in 2008, the trade returns to the protectionist market protection measures. The latter measures have changed in form; hidden protectionism, trade-restrictive measures such as embargo imposed by Russia on the import of agricultural and food products of the EU and other countries have become more evident. All this results conduct to significant changes in the conditions of international trade.

Despite direct or indirect restrictions, according to the data for the year 2013, international trade volumes have increased up to EUR 18.3 trillion (UN Comtrade, 2015).

According to the data for the year 2013, trade in agricultural and food products made one tenth of the total international trade volume and the population engaged in agriculture made one fourth of the total labour force (UN Comtrade, 2015). Exports of agricultural and food products of Lithuania makes around one fifth of the total exports; thus, the latter sector is important to the national economy. Lithuania as a small open economy country is particularly sensitive to external shocks. The European Union (EU) acts as a unit in bilateral or multilateral negotiations over free trade agreements and this does not always satisfy the specific needs and interests of separate EU Member States including Lithuania. The carried out research is intended for assessing the changes in the international trade conditions and evaluating the impact of such changes on the exports of agricultural and food products of Lithuania, identifying the strengths and weaknesses, the ways and measures of adapting to the changed conditions of international trade.

The most recent relevant events that may have an impact on the exports of agricultural and food products of Lithuania are the negotiations of the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) agreement between the EU and the USA initiated in 2013, negotiations over the trade agreement between the EU and Ukraine and the trade war between the EU and Russia.

The analysed **research problem** helps to answer the question of how the changing trade conditions affect Lithuanian agricultural and food exports. The thesis aims to assess the level of specialization and diversification in the agricultural and food sector exports of Lithuania. The carried out analysis of scientific sources suggests that the processes of integration of Lithuania into the EU have been widely examined; the competitiveness and areas of specialisation of the respective sectors have been assessed. The scientific literature lacks scientifically justifiable research on the ways and measures of adaptation to the change in the international trade conditions, does not address the trade liberalisation challenges to the export of agricultural and food products of Lithuania, does not show the influence of decisions of third countries in the area of commercial policy and subsidisation of production of agricultural and food products to the export of agricultural and food products of Lithuania. In practice disappeared clear direction of development of

international trade. Multilateral trade liberalization within the WTO framework is replaced by intensifying the regionalization process.

There is a lack of research in relation to the most recent phenomena in the global trade such as assessment of the impact of the TTIP agreement to be signed by the EU and the USA on separate EU Member States; assessment of the consequences of building of the Eurasian Union; assessment of the impact of the embargo on the EU agricultural and food products imposed by Russia; and assessment of the influence of Latin American countries to the global supply of agricultural and food products. The international trade system is an integrated and dynamic system, which currently undergoes the period of transformation due to the occurring geopolitical changes.

The object of the research is foreign trade in agricultural and food products of Lithuania.

The goal of the study is to assess the change of international trade conditions and its impact on the exports of agricultural and food products of Lithuania.

Objectives of the research:

1. To analyse and structure theoretical preconditions for international trade and the factors of economic integration which determine formation of trade conditions and international trading environment.
2. To analyse the preconditions of the international trade policy and the instruments applicable to the free trade and hidden protectionism conditions in historical terms putting emphasis on the relevance of the chosen instruments to the agricultural sector.
3. To choose the methods for assessment of a change in international trade conditions and its impact on the export of agricultural and food products of Lithuania in the context of competitiveness, the ratio of specialisation and diversification and interregional trade agreements.
4. To assess the specialisation and diversification processes in the international trade in agricultural and food products of Lithuania in empirical terms.

5. To assess the impact of the TTIP agreement between the EU and the USA on the EU market of agricultural and food products and the exports of agricultural and food products of Lithuania.

Scientific research methods. A systematic analysis used to determine the economic assumptions and key factors of international trade process. A comprehensive analysis of the scientific literature; comparative analysis of existing scientific insights; systematization of the information and visualization techniques were used. International trade policy variables identified according the scientific and legal literature, grouped by periods. The secondary statistical analysis, using historical comparative method helped to explore the development trends of Lithuanian agricultural and food products exports. The work carried out on the structure of exports, export concentration level assessment on product level and geographical areas. In addition distribution of grades method, correlation, and trend analysis were used. Assessment of market openness, specialization, diversification, trade coverage and intra-industry trade was based on calculation of the indices and their aggregation. The data from Lithuanian Department of Statistics and the United Nations International Trade Database (UN Comtrade) was used (on aggregated and split level) on sectoral scope (CN 01-24). Quantitative methods were supplemented by qualitative methods (expert evaluation). The impact of the EU and the USA TTIP agreement was modeled with CAPRI partial equilibrium model, complemented by expert evaluation method. Experts represented the leading Lithuanian agricultural and food exporters. Empirical research covers the period of 1999-2013.

The scientific novelty of the dissertation is characterised by the following obtained results:

- The theoretical part of the paper distinguishes the essential components of international trade and recommends a new definition of the international trade process, discloses a link between specialisation and diversification in international trade.
- The theoretical preconditions for the formation of regional economic integration are associated with the process of free trade development and recommended integrated scheme of the afore-mentioned processes.

- The stages of development of the international trade policy have been structured and grouped in historical terms from 1946 to 2015 by distinguishing specific characteristics of the period at each stage.
- In pursuance of effectively addressing the risks posed by free trade and establishing the benefits of such trade and possible threats, it is recommended to carry out an assessment at three levels (the State, company and consumers).
- The paper describes non-tariff trade regulation and hidden protectionism transformations in the trading system.
- The paper distinguishes six main stages of change of the internal trade of Lithuania since 1990, groups the stages according to the specific features of separate stages.
- The paper lays down an original methodology for assessment of the impact of the global and regional integration on the export of agricultural and food products of Lithuania which allows to objectively assess the benefit of the membership of Lithuania in the PPO and the EU.
- The paper offers a unique methodology for assessment of the competitiveness of the export of agricultural and food products of Lithuania supplemented by assessment of the scope of openness of the market and scope of diversification.
- In order to establish the level of diversification of the export of agricultural and food products of Lithuania, the paper describes a new modification of the export concentration estimate.
- The carried out case study of the TTIP between the EU and the USA is the only research in Lithuania which assesses the prospects of development of the export of agricultural and food products of Lithuania after signature of the afore-mentioned agreement.

Practical significance of the dissertation. The afore-mentioned aspects of theoretical novelty prove the relevance of the dissertation; it will allow the exporters of the Lithuanian agricultural and food products to properly respond to any changes of the supply and demand in the world. The strengths and weaknesses of the exports of agricultural and food products of Lithuania have been identified in sectoral terms. All this will enable to properly and timely respond to the changing conditions of international trade.

Defended statements of the dissertation:

- The export of agricultural and food products of Lithuania is characterised by high level of specialisation; nevertheless, this does not contribute to increasing of added value in agriculture.
- The export of Lithuanian origin agricultural and food products is concentrated at the level of exported products and according to the geographical directions.
- The export of agricultural and food products of Lithuania has been positively affected by trade liberalisation and achieved the effect of synergy due to regional integration processes (membership in the EU).
- After signature of the TTIP agreement between the EU and the USA, a breakthrough of Lithuanian agricultural and food products exports is likely in the USA market.

The logical structure of the dissertation has been determined by the goal and the objectives set for implementation, the logical sequence of which is reflected in the four parts. The *first part of the dissertation* sets out the theoretical aspects of the international trade system reflecting the content of the trade process and the key economic assumptions. The first part describes the change of international trade theories and the resulting relation between specialisation and diversification in international trade, analyses the link between international trade and integration processes, and considers the significance of international trade to economy.

The *second part of the dissertation* sets out the practical aspects of the commercial policy putting emphasis on the key stages of development of the commercial policy in the historical context and considering the main forms of the international commercial policy and their transformations. All this contributes to formation of the international trading environment on a global scale and changes the main trade conditions. This part analyses a change in the trading conditions of Lithuania in detail since the restoration of the independence of the country, assesses the level of scientific research of the impact of international trade conditions on the national economy.

The *third part of the dissertation* lays down the logical justification of the methodology, sets out the chosen methods for estimation of the openness of the market, competitiveness of agricultural and food products, specialisation, domestic trade branches and diversification degree. In order to obtain the aggregate result of all afore-mentioned indicators, the methodology for aggregation of indexes, the developed global and regional integration effect assessment methodology are described.

The *fourth part of the dissertation* lays down an empirical research for assessment of a change in the international trade conditions and the impact of such change on the export of agricultural and food products of Lithuania. The openness of the market in the context of the changing trade conditions, competitiveness of the export of agricultural and food products of Lithuania have been estimated taking into account the effect of relative advantage and integration. The scope of domestic trade in the international trade in agricultural and food products of Lithuania has been estimated, the export diversification level and the interregional integrated effect resulting from the trade agreement between the EU and the USA and its possible impact on the export of agricultural and food products of Lithuania is calculated. The final part of the dissertation sets out the conclusions and recommendations for further development of the export of agricultural and food products of Lithuania in the context of the changing trade conditions describe the directions of further research and disclose the practical applicability of the research results.

REVIEW OF THE RESEARCH AND MAIN FINDINGS

Evaluation of the changes in the international trade conditions and its impact on the Lithuanian agricultural and food exports is based on the theoretical thesis assumptions. Some of them are derived from the theory of international trade and the international trading process features. The other part is based on trade policy and the EU's Common Agricultural Policy (CAP) guidelines. Since research area is very broad, the thesis is limited to the theoretical international trade assumptions and practical assumptions of international trade policy. The EU CAP impact on international trade offered as further research directions.

Dissertation author offers to maintain optimum specialization and diversification level in exports, which will help to maintain certain flexibility in international trade, reduce operational risks and give timely response to the changing international trade conditions. The thesis aims to assess the level of specialization and diversification in Lithuanian agricultural sector and the consequences thereof.

There are three groups of phenomena in international trade policy context: the global integration (maintained by WTO); regional integration (implemented according the countries or groups of countries initiative); and intra-regional integration (connecting different regions). On this latter phenomenon raises a number of discussions, whether it aims to accelerate the global integration process, or to intensify economic relations between the identical regions, often with high economic development. In that case the interests of developing and least developed countries might be ignored and this contributes to social exclusion worldwide. The thesis aims to assess global and regional integration effects on Lithuanian agricultural and food exports. It allows an objective assessment of the benefit received from the Lithuanian membership in the WTO and the EU. Inter-regional integration effect as a new phenomenon tackled through the evaluation of the case study of the EU and the US TTIP agreement.

1. Market openness and Lithuanian trade in the context of changing trade conditions

Market openness performs benefits for the economy and fosters the development of international trade. One of the trade development channels is exports. Economic openness shows that the country could be sensitive to external shocks, which may affect trade volumes and cause the economic slowdown. Economic openness measured with *Open trade index*, as the sum of exports and imports ratio in GDP:

$$OTI=(X+M)/GDP \quad (1)$$

where, X – exports; M – imports; GDP – Gross domestic product

Author suggested adjusting formula to measure openness in agricultural and food sector. It measures the sum of the exports and imports of agricultural and food products as ratio of gross value added created in agriculture:

$$OTI_a = (X_a + M_a) / GVA_a \quad (2)$$

where, X_a – exports of agricultural and food products, M_a – imports of agricultural and food products, GVA_a – Gross Value Added in agriculture and food sector.

Formula adapted for sectoral analysis, and allowed to determine that Lithuanian agricultural sector has contributed to the creation of an open market; has not introduced hidden market protection measures; and exporters successfully integrated into the EU single market. The decrease in the OTI_a index in years 2008–2012 confirms the fact that a small economy, liberalizing trade in agricultural and food products has become more vulnerable and dependent on the world processes. Small country, like Lithuania lacks a sufficient domestic consumption to absorb external shocks.

Both export and import volumes increased in absolute terms since 2004 after the EU accession, however, the value added created in agriculture changed only marginally, even fell during the 2009 global financial crisis. Indeed, a two-way trend is observed. On the one hand, the agricultural and food exports and imports as a percentage of GDP are growing, on the other hand, the agricultural and food industry sector in the relative weight of GDP is steadily declining because of the vertical diversification of the economy. Low value added in agriculture indicate not effective investment support to the agricultural sector and other problems faced by the agricultural and food sector in the face of global competition.

2. Competitiveness and specialisation in agricultural and food exports of Lithuania

Analysis of the international trade of Lithuanian agricultural and food products divided into three phases. The first phase covers the period from 1999 to 2003 (from the earliest available comparable statistics until the year before Lithuania's accession to the EU). The second phase covers the period from 2004 to 2008 (trade peak since joining the EU by 2008 the global economic crisis). And the third stage includes the period from 2009 to 2013 (recovery after the crisis period).

Lithuanian agricultural and food exports geography analysis performed in two dimensions in terms of Lithuanian origin of agricultural and food products and re-exports ratio of total exports of agricultural and food products. The structure of agricultural and

food exports performed by country; highlighting the most important Lithuanian agricultural and food export partners by export value. Agricultural and food product exports in 1999–2003, have been in certain stagnation and foreign trade in agricultural and food balance was negative. Since 2004 agricultural and food product exports gained momentum and began to grow rapidly, reaching a maximum value of 4696 million EUR in 2013. Lithuanian agricultural and food exports value increased by more than twice from 2009 to 2013. Over the lifetime of the EU membership this indicator increased by more than five times in 2013 compared to 2004. Agricultural and food imports grew at a slower rate during the same period, although it increased and reached its maximum value of 3722 million EUR in 2013. It was 4 times higher than in 2004. International trade in agricultural and food products balance reached a record of 974 million EUR in 2013, in other words, a one fifth of the total agricultural and food export.

Lithuanian origin agricultural and food products throughout the agricultural and food product exports accounted for 90 percent in 1999. This tendency preserved up to the accession to the EU. Later it began to decline, and counted only 64 percent in 2013. It was obvious that Lithuania has become the gateway from the West to the East for the agricultural and food exports.

The assessment of Lithuanian origin exports reveals alarming trend of rapidly increasing share of primary agricultural commodities and the exports of processed food products falling. This tendency became apparent after 2008. It may be partly explained by the increasing grain harvest and relatively easy and fast realization of it on the world market. However, in the long run this trend persists, it is necessary to analyse the details of exports of Lithuanian origin agricultural and food products and to clarify the relationship between the reasons why these processes take place.

Assessing the sectoral point of view there was a lot of structural changes in agricultural and food product exports during the analysed period. Livestock products dominated in the export structure by the Lithuanian membership in the EU. This trend was reversed in favour of the plant products since 2004. The main exported agricultural and food products from Lithuania to the world were dairy products, tobacco and cereals in 2003.

These three groups accounted for almost half of the total Lithuanian agricultural and food exports. Lithuanian agricultural and food export structure has become more diversified in 2013. Four main exported agricultural and food products from Lithuania to the world were milk and milk products, eggs and honey; cereals; edible fruits and nut; and edible vegetables. These groups accounted for about 44 per cent of the total Lithuanian agricultural and food exports.

The level of specialization in agricultural and food exports calculated with *Revealed Comparative Advantage* index (RCA). Revealed comparative advantage concept often used to identify country's weaknesses and strengths in particular industries or sectors. The index was calculated on the basis of international trade structural indicators. The relatively higher share of the country's export markets reveals its Comparative advantage, and vice versa, the relatively lower value shows that the country has a Comparative disadvantage (Balassa, 1965):

$$B_{ij} = \frac{(X_{ij} / X_{rj})}{(X_{is} / X_{rs})}, \quad (3)$$

where, X – exports; i – good; j – country; r – group of goods; s – group of countries.

Dissertation author suggested to interpret RCA values as follows (Drozd, Miskinis, 2011b; Drozd, 2010; Vitunskiene, Serva, 2005): if $RCA \leq 1$ – comparative advantage does not exist; if $1 < RCA \leq 2$ – weak comparative advantage; if $2 < RCA \leq 4$ – average relative advantage; if $4 \leq RCA$ – a strong comparative advantage is observed. RCA index shows that Lithuania has a strong competitive advantage in live animals, milk and dairy products, meat products, and tobacco exports. According to the results growth trend is observed in the level of specialization in milling production, production of meat and fish, and tobacco exports. RCA index highlighted the comparative advantage of Lithuanian agricultural and food sector. However, RCA index underestimate the import flows in the same product group. For this purpose it is suggested to complement analysis with additional indexes – *Trade coverage index* (TCI) and *Lafay index* (LFI) for intra-industry trade analysis (Lafay, 1992). TCI represented by formula:

$$TCI = X_a / M_a * 100\% \quad (4)$$

where, X_a – agricultural and food product exports, M_a – agricultural and food product imports.

TCI complements the study with the export-import ratio, which indicates how much export revenues cover the cost of imports. When the TCI excess the 100 per cent the country has a surplus in international trade in a particular product group, and vice versa, if the TCI is less than 100 percent a trade deficit captured in the certain group of products. TCI shows a narrower range of globally competitive agricultural and food products, as it eliminates re-export flows and particular product groups, which perform the negative trade balance.

Theoretical and empirical research emphasize intra-industry importance in international trade (Kumar, Ahmed, 2015; Ambroziak, Szczepaniak, 2014; Bernatonytė et al., 2013; Miškinis, Dultsau, 2012; Sabonienė, 2011; Molendowski, 2012; Ferrarini, Scaramozzino, 2010; Bernatonytė, 2008; Fontagné et al., 2006). High export and import flows of intra-industry trade partly explain the horizontal product differentiation. LFI formula is as follows:

$$LFI_j = 100 \left(\frac{x_j - m_j}{x_j + m_j} - \frac{\sum_{j=1}^N (x_j - m_j)}{\sum_{j=1}^N (x_j + m_j)} \right) \frac{x_j + m_j}{\sum_{j=1}^N (x_j + m_j)} \quad (5)$$

where, j – sector, X – exports, M – imports.

In other words, it is:

$$LFI_j = 100 * \frac{\text{sector trade balance} - \text{total trade balance}}{\text{sector share in total trade}} \quad (6)$$

If LFI value >0 , country has a comparative advantage, if LFI value <0 , country has a comparative disadvantage in international trade. LFI index for intra-industry analysis provides deeper analysis on competitive advantage of Lithuanian agricultural and food products, because it assessed export import ratio, when the overall trade is balanced. The aggregated results of above mentioned indexes are presented in section 4.

3. Diversification level assessment in Lithuanian agricultural and food exports

Until I World War the free trade ideology, based on competitive advantage and specialization, dominated. It was inspired by classic economists A. Smith (1776) and D. Ricardo (1821). This theory started to be criticized after the II World War by R. Presbish (1950) and H. W. Singer (1950) who argued that specialization in a narrow range of goods is inefficient. Sustainable long-term export growth can be achieved only by developing horizontal (through exports of new products and search for new markets) and vertical (through value-adding) diversification (Samen, 2010). Dissertation covered the horizontal diversification aspects, including product diversification processes and market diversification processes in geographical terms. Thesis not covered exporting business parameters related to the ability to diversify exports. Focus is done on Lithuanian agriculture and food diversification level assessment worldwide. Examining whether the Lithuanian origin agricultural and food exports are concentrated or diversified by both product and geographic markets directions.

Author of the thesis proposes a modification of export concentration estimate of Lithuanian exports of agricultural and food products based on years 1999–2013. Products are grouped into categories: Top1, Top5 and Top10. The first group covers the main product group ratio to the total agricultural and food exports. Accordingly Top5 and Top10 are five and ten major exported agricultural and food product groups. This distinction allows to set a number of products Lithuanian agricultural and food exports are concentrated in. Analysis shows the dynamics of every five years in 1999, 2003, 2008 and 2013. It discloses export development direction towards concentration or towards diversification. Isolated aspect of the origin of goods is taken into account.

The main export markets of Lithuanian agricultural and food products investigated according the same principle. Market concentration level counted for years 1999–2013. Main export markets were divided into Top1, Top3, Top5 and Top10 markets. More detailed gradation chosen because three main markets of Lithuanian agricultural and food products are always the same and unchanging during the years. It is important to monitor the concentration level of traditional markets, in order to catch market diversification

processes. Author suggests fulfilling the market concentration estimate with Ogive diversification index (OGV).

$$OGV = N \sum_{i=1}^N (P_i - 1/N)^2 \quad (7)$$

where, $P_i = (x_i/X_i)$ particular agricultural and food product group x_i ratio in total agricultural and food product exports (X_i), N total number of product groups (CN01-24 groups related to agricultural and food sector). In terms of geographic market orientation N is total number of markets where Lithuanian agricultural and food products exported, $1/N$ – assumption of ideal export distribution.

On the basis of this index the deviation from the even distribution of the exports can be determined. This index allows setting the level of diversification on both aspects: diversification of exported products and diversification at the level of geographic markets. Author adapted OGV index to the agricultural sector. The more OGV index value approaches zero, the higher is the degree of export diversification and vice versa, wherewith OGV index value is higher, the lower is the level of export diversification.

The importer countries of Lithuanian origin agricultural products spread into the main groups. The statistical data sequence of imported products to these countries was sorted from the smallest to the largest importer in selected years (2003, 2008 and 2013). The major importer groups were formed according to the data distribution uniformity by the value shares of exported products from Lithuania (Huge importer; Strong importer; Big importer; Significant importer; Small importer; Very small importer; No exports). According to the same principle, the levels of breakthrough of Lithuanian agricultural products into the new countries or changes in export values by countries were formed in 8 groups (New countries; Huge Breakthrough, Strong Breakthrough; Big breakthrough; Significant Breakthrough; Low Breakthrough; Contraction; No exports). Results performed on maps.

Lithuanian agricultural and food export diversification analysis on the product level showed a strong concentration of exported products. TOP5 of Lithuanian exported agricultural and food product groups accounted for more than half of the total agricultural

and food exports in 2013. Product diversification processes in Lithuanian exports of agricultural and food products are slow. The positive trend observed in Top1 agricultural and food product group exports. It counted more than one third of the total Lithuanian agricultural and food exports in 1999. In 2013 this value counted only 13 percent of the total Lithuanian agricultural and food exports. It is likely that re-exports contributed to the diversification process.

Lithuanian origin agricultural and food products exports counted for about 90 percent of the total Lithuanian agricultural and food products export in 1999–2003. The adverse trend was observed from 2004 till 2013. Lithuanian origin agricultural and food products export counted for about 64 percent of the total Lithuanian agricultural and food products export. Export concentration scale on product is obvious. OGV index show the product diversification trend on Lithuanian origin agricultural and food products, but OGV of re-export shows a reverse trend and export concentration direction.

Lithuanian agricultural and food products export market diversification processes in geographical aspect are stagnating. Over the period 1999–2013 volumes of exports remained the leading on the three major markets – Russian Federation, Latvia and Germany. Agricultural and food exports from Lithuania to those three markets has grown from 155.1 million EUR in 1999 to 2202.4 million EUR in 2013, rose more than 14 times. Re-exports of agricultural and food products fostered the concentration on the Russian market. In 2013 it accounted for about one third of the total Lithuanian agricultural and food exports. This trend emerged after Lithuania's accession to the EU, which once again confirms that Lithuania has been and continues to be an important channel for the Western European agricultural and food products exporters entering the former CIS countries markets.

Exports of Lithuanian origin agricultural and food products are less oriented on the Russian market over time. Russian Federation weighted share declined from 14 percent in 1999 up to 10 percent in 2013. But it is growing taking into account absolute values. In this case, additional analysis through OGV index showed export market concentration direction of the Lithuanian origin agricultural and food products. Expanding number of geographical

markets is observed, but the absolute values of every new market are small, so there is a lack of real diversification of export markets.

After the accession to the EU Lithuanian origin exports of agricultural and food products grew outside the EU, particularly to Iceland and Saudi Arabia, Lebanon, Norway, and Romania. Export volume growth to the CIS countries decelerated. Year 2013 has become a cornerstone for the Lithuanian origin agricultural and food markets diversification approach. Lithuanian origin agricultural and food exports increased in the markets outside the EU (Cuba, Iran, S. Africa, Hong Kong, Egypt, South Korea, Nigeria, Vietnam, etc.). Lithuanian origin agricultural and food products have been transported to 133 countries in 2013. In spite of active search for new markets, the most important market for Lithuania remains Russian Federation, Germany and Latvia. It is assumed that from 2014 onwards Lithuanian origin products export to the third countries will grow and foster market diversification processes.

4. Performance of the Lithuanian agricultural and food sector in the changing international trade conditions – aggregated approach

The performance of the Lithuanian agricultural and food sector on the global market presented in the dissertation on the basis of L. Ambroziak i I. Szczepaniak (2014) methodology. Authors used three main indicators to investigate the level of specialisation and intra-industry trade volumes: *Trade Coverage Index (TCI)*, *Revealed Comparative Advantage (RCA) index* and *Lafay index (LFI)*. The proposed methodology allows the identification of competitive advantage occurring subsectors, eliminating the surplus of international trade flows. L. Ambroziak and I. Szczepaniak (2014) methodology allows the assessment of Lithuanian agricultural and food products competitiveness and the level of specialization on the international market at certain time frame. However, it does not reflect the total international trade conditions and the context in which the activity of trade in agricultural and food products take place.

Therefore, the dissertation author proposes to complete the above mentioned methodology with previously discussed *Open Trade Index* (OTI) and trade diversification *Ogive index* (OGV). Common Lithuanian agricultural and food export position on the global markets measured by comparing the five previously mentioned indices (OTI, TCI, RCA, LFI and OGV). It shows the complexity of the international trading system and specifies the further development of export direction. Index aggregation logical sequence presented in Figure 1.

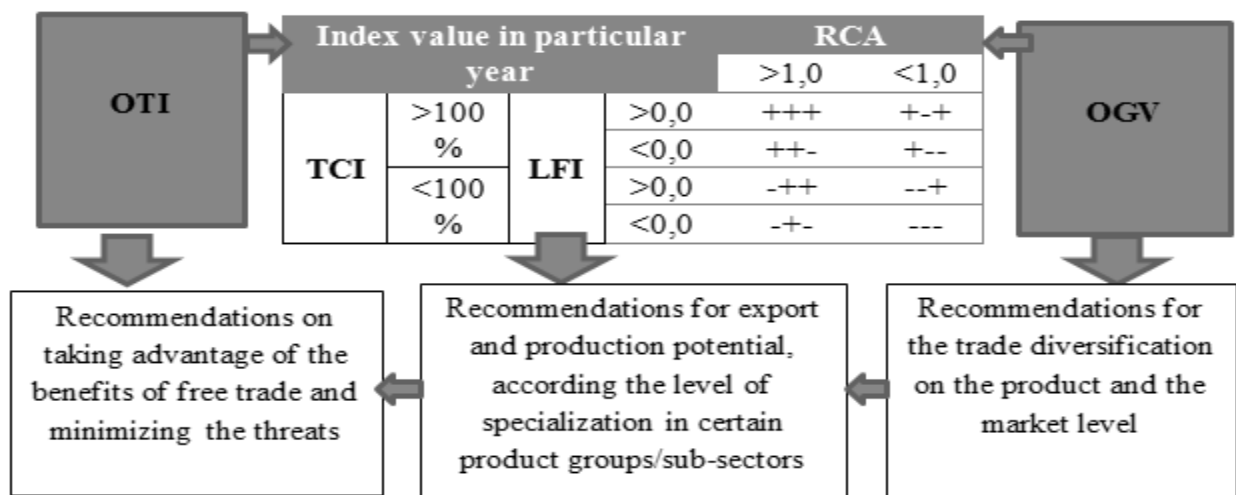

Fig. 1. Complex methodology for the evaluation of competitiveness level of agricultural and food products on the international market

Source: modified by author in accordance with Ambroziak, Szczepaniak, 2014.

Both the OTI and OGV indices reflect the country's macroeconomic conditions and can be calculated only on aggregated data. The time dimension of the presented indices allows the evaluation of the past, present and future trends on international markets. In other words, the OTI represents the past that is previously negotiated terms of trade, particular trade rules, and concluded trade agreements, etc. The complex of TCI, RCA and LFI indices indicates the present position on the international markets the country's export reached. OGV index refers to the future, because it shows repairable places, export development trends, the need for risk diversification, is directed to future decisions for the balanced trade development.

The aggregate index analysis showed that globally competitive, with a stable position on the world market agricultural and food products groups are as follows (Table 1): CN01 live animals; CN04 milk and milk products; CN10 cereals; CN11 milling products; CN12 Oil seeds and oleaginous fruits; CN16 Preparations of meat, fish or crustaceans and CN24 tobacco and manufactured tobacco substitutes. Three agricultural and food product groups (CN10 cereals, CN11 milling production and CN24 tobacco and manufactured tobacco substitutes) demonstrate the growth of the all indices. Thesis found that animal origin products lose their competitive advantage in favour of plant origin products. This has been confirmed in previous sections and assumed that the EU direct support to crop production sector affects not only the production process, but change the export structure of the country's competitive potential on the international market.

5. Evaluation of the global and the regional integration effect on Lithuanian agricultural and food exports

Lithuania's accession to the WTO in 2001 (global integration) and the EU in 2004 (regional integration) – the most significant events of the first decade of the twenty-first century that paved the way for agricultural and food exports to grow, accelerated trade liberalization processes in the country since the restoration of independence in 1999. In order to assess precisely the net impact of the EU integration of Lithuanian agricultural and food products export development, it is generally necessary to eliminate the previous trade liberalization processes in the Baltic countries and the impact of the WTO membership. It is therefore proposed initially assess how they developed if Lithuania not became a member of the EU in 2004. For that reason Lithuanian agricultural and food export forecasts after 2003 prepared. The time-line trend model explored the extent of integration effect to Lithuanian exports of the agricultural and food products. It assumed that a future export is driven by the trends of the past, so the estimated time trend model used to forecast exports. The resulting trend equation was as follows: $X_t=552.1-57.1t+8.9t^2$; determination coefficient $R^2=0,56$ performs a good description of the data.

Table 1. Aggregation of TCI, RCA, LFI, OTI and OGV indexes in years 1999–2013*

CN	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
01	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
02	--+	+++	---	---	---	---	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-
03	---	---	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-
04	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
05	+-	+-	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
06	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	+-	+-	+-
07	+++	+++	+++	---	+-	+-	+-	+-	+++	+-	+-	+-	+-	+-	+-
08	---	---	---	---	+-	---	---	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-
09	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
10	+++	+-	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
11	---	---	---	---	---	+-	+-	+-	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
12	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	---	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
13	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
14	---	+-	+-	---	---	---	+++	+-	---	---	---	---	---	---	---
15	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
16	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
17	+-	+++	+++	---	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+++
18	+++	+++	+++	+-	+-	+++	+-	+++	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-
19	---	---	---	---	---	---	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+++	+-
20	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
21	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-
22	---	---	---	---	---	---	---	---	+-	+-	+-	+-	+-	+-	+-
23	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
24	+-	+-	+-	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+++
API*	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
OGV*	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
OGV _{lt} , OGV _{re}	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

*“+“ if $TCI > 1$; “+“ if $RCA > 1$; “+“ if $LFI > 0$; “+“ if $OTI > 1$; “+“ if $OGV < 1$, OGV_{lt} $OGV_{re} - OGV$ of Lithuanian origin products and OGV of re-export.

The net effect of the EU membership, based on trend analysis, occurred in 2005 and grew until 2008. The majority of changes in the country's specialization also occurred since 2005 and this leads to the conclusion that EU integration had a positive impact on the specialization of Lithuanian exports of agricultural and food products. Global financial economic crisis strongly impacted the Lithuanian origin agricultural and food exports as well as re-exports, but the rapid recovery observed from 2010. The growth rate of mentioned indicators accelerated in 2012 and 2013, but it was suspended in 2014 because the restrictions on trade from the Russian Federation side (Figure 2).

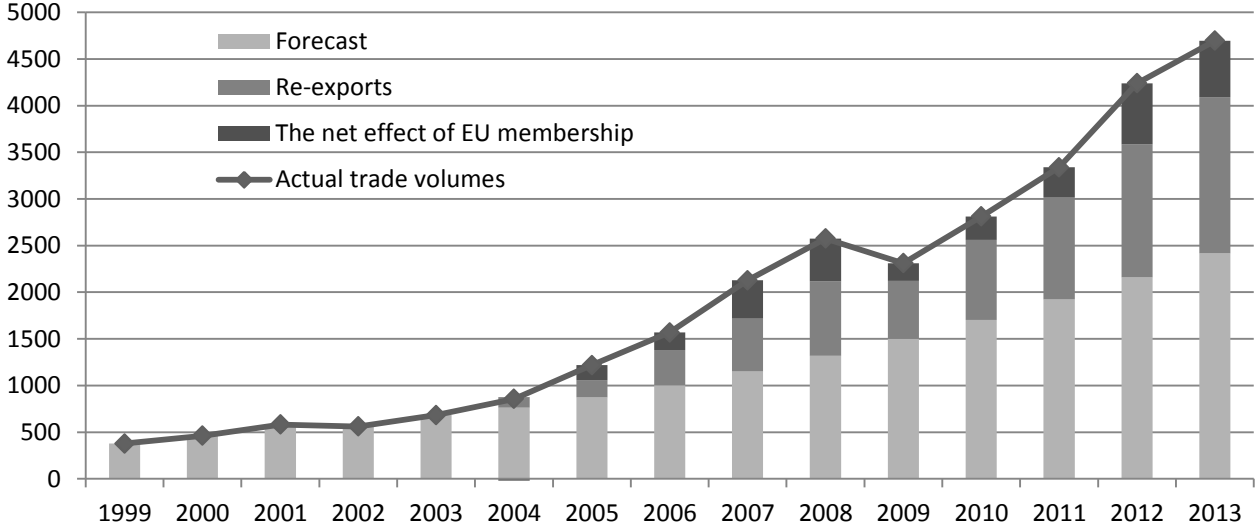

Fig. 2. Actual exports and the net effect of the EU membership on the Lithuanian agricultural and food exports in years 1999–2013, mio. EUR

Source: author's calculations.

In summary, it must be concluded that Lithuanian agricultural and food exports got a positive benefit from the trade liberalization processes and has achieved a synergy effect with the EU membership, while re-exports was a contributed factor. It is likely that the net effect of the EU membership on Lithuanian agricultural and food exports will be higher in 2015. The EU market has become a sort of "safety cushion" of Lithuanian origin agricultural and food exports when the Russian market was closed.

6. Inter-regional trade effect

Inter-regional integration effect assessment performed via case study of EU-US TTIP agreement evaluation. The possible impact of that agreement modeled on the EU and

the Lithuanian agriculture and food industry level. Analysis consists of two parts. First, the partial equilibrium model CAPRI used to project impact of TTIP on the EU market. Modelling based on the scenario approach. Year 2008 was selected as a baseline for the EU-US TTIP international trade development scenario. Projections made until the 2030. The main product groups of the agricultural and food sector were chosen: grains, dairy products, meat, fish products, fruits and vegetables. The changes compared between the 2008 base year and 2030.

For the expert assessment agricultural sector specific organizations were selected, e.g. business associations, leading exporting companies, leading food producers. A total of 16 experts were under the survey. In order to get multifaceted evaluation, both the public and private sector representatives were selected. The questionnaire for experts was composed of several sets of questions, investigating the current situation of the company, export share, future plans and orientation on the foreign markets, product development perspectives and market diversification strategies.

Simulations based on CAPRI partial equilibrium model identified that the dairy and cheese exports from the EU to the US will grow rapidly after the TTIP agreement come in force, to a lesser extent will increase exports of meat, mainly pork, slightly grain exports. Modelling results caused concern, as predicted, the US agricultural and food exports from the US to the EU will grow much more in almost all product groups than EU exports to the US. This may partly be explained by the strong level of the US meat industry, large scale production and lower prices.

CAPRI scenario analysis showed that the EU meat sector may suffer a lot after the signing the TTIP due to increased competition in the EU internal market. Due to the changing trade volumes between the EU and the US changes will appear in the global market share of the above-mentioned countries. The EU performs both positive and negative changes in the EU exports. Global market share growth projected for butter, cheese, tomatoes, oats and wine exports, and the decline in exports of other cereals, whey powder, casein, fresh dairy products and table grapes. Further negotiations need to take additional steps to ensure that those sectors would be protected and prepared for the higher competition. Expert assessment showed that an export is quite important for the Lithuanian agricultural and food producers. Lithuanian agricultural and food products exporters already have strong positions on the EU internal market. A wide range of

products is exported to many countries all over the world. All the agricultural and food products are mainly exported from Lithuania to US as a processed products, which have a higher added value and contributes more to economic growth. A detailed summary of the expert evaluation provided in Table 2.

Table 2. Evaluation of EU-US TTIP agreement impact on Lithuanian agricultural and food product exports

Agri-food products	Processing level	US market importance	Planned export products	Planned changes in exports to US market	Current export markets	Planned export markets
Meat and meat products	High	Yes	dried and smoked meat products; frozen veal	+++	Russia, Belgium, Netherland, Kazakhstan, Azerbaijan, Southeast Asia	Saudi Arabia, Philippines, Africa, US, Japan, S. Korea, China
Milk and milk products	High	Yes	cheese, curd, butter, milk sugar, lactose	++	EU, Russia, US	China, US, Japan
Ice cream	High	Yes	ice cream in a waffle cup	+	Germany, Denmark, G. Britain, Ireland, US	there is no need
Fish and fish products	Average	No	re-export of smoked mackerel, fish meal for animal feed	-	Denmark, Sweden, Poland, France	there is no need
	High	Yes	crab sticks, surimi products	+	Baltic states, EU, Scandinavian countries, Asia, US	Brazil
Grains and grain products	Low	No	grains	+	EU, Iran, Saudi Arabia, Egypt	Asia and Africa
	High	Yes	frozen wheat gluten, dried gluten powder	+++	EU, US	there is no need
Bread and other pastries	High	Yes	frozen bread, biscuits	+++	Latvia, Belgium, Germany, G. Britain, Ireland, Netherlands, Spain, Portugal, US, Italy, France, Israel, Greece, Poland, Cyprus, S. Africa	Canada, Scandinavia, N. Zealand, Brazil
Chocolate and chocolate products	High	Yes	chocolate, chocolate candies, toffee	+	Latvia, Germany, Estonia, Ireland, G. Britain, US, Poland, Russia, Israel	Sweden, Romania, Netherlands
Beer	High	No	cider, kvass	+	EU, Russia, US	Norway, Austria, Hungary

+++ projected significant increase in the volume of exports, more than 50 percent.

++ projected average increase in the volume of exports, 20–50 percent.

+ projected natural export growth due to experience on the US market, up to 20 percent.

Source: prepared by author according the expert evaluation.

The scope and complexity of TTIP agreement avoid specific forecasts for the sectors. Nevertheless, it can be expected that TTIP will have a positive impact on both the Lithuanian consumers and exporters. Lithuanian exporters currently export more to US than import. It is expected that TTIP agreement provide more favorable conditions for the EU exporters, will open a huge market. These circumstances should be particularly conducive to agricultural and food sector. In addition, the transatlantic export and anchoring large market requires large production capacity to meet a stable demand and need efficient logistics.

CONCLUSIONS AND RECOMENDATIONS

A change in the international trading conditions and economic assessment of the international trade conditions depends on the historical period in which international trade has been carried out. The international trade theories have evolved together with the changing trading conditions. The mercantilist theorists who recommended restricting import and promoting export treated the trading conditions in one way, whereas the supporters of the idea of liberalist who advocated free trade without restrictions treated the trading conditions in another way. The latter theory is still relevant, since there is an overall consensus among scientists that the free trade system creates favourable conditions for development of international trade and economic growth. The following **conclusions** have been drawn in the dissertation on the basis of the carried out analysis of scientific literature and empirical research:

1. The theoretical preconditions of international trade analysed and structured in the dissertation allow establishing the necessary conditions for effective development of international trade. Such preconditions include opening of markets, specialisation and economies of scale. The scientific literature puts emphasis on the significance of the domestic trade branch and the importance of the revealed comparative advantage. Nevertheless, specialisation is often described as an idealised picture where the arising risk of operations is not observed and too narrow area of specialisation is chosen. The export diversification processes help to reduce the risk.
2. The horizontal process of diversification of agricultural and food products where optimisation of the range of exported products and diversity of export markets is

aimed at reducing the sensitivity of export results to the global changes has been chosen for analysis in the dissertation. The concept of export diversification is described in the scientific literature as opposed to specialisation. The author recommends to compare the afore-mentioned two concepts and to develop them in parallel in order to maintain consistent development of international trade.

3. The author has determined that economic integration is an important aspect of change of the international trading conditions. On the basis of integration, the countries reach an agreement on more favourable trading conditions, the possibilities for opening of the market and other rules which contribute to formation of free trade and creation of the common market. This determines formation of the international trading environment. The countries actively seek for global (multilateral), regional (bilateral) integration and recently interregional integration. Regional integration is criticised for creation of unique trade rules in the respective region; nevertheless, the importance of regional integration in terms of international trade development by removing all barriers to trade is unquestionable. The economic integration and regionalisation processes have contributed to the growth of international trade.
4. The detailed analysis of the scientific literature justifies and outweighs the benefit of free trade as compared with any manifestations of protectionism. However, the protectionism measures in the international commercial policy have evolved and have become hardly measurable; the measures of regulation of non-tariff trade regulation have outweighed tariff regulation. The benefits of free trade grouped with the arising threats (at the national, corporate/organisation and consumer level) in the dissertation allow looking into the matter in an integrated manner and choosing an effective set of measures in order to minimise the threats posed by free trade and avoid related problems.
5. The international commercial policy pays special attention to agricultural sector due to the specific nature of the sector, dependence of the sector on natural conditions and other aspects. The dissertation states that relatively lower import duties on agricultural and food products are outweighed by high EU quality, hygiene, sanitary and phytosanitary standards. Thus, protection of this sector passes to the area of regulation of non-tariff trade. During the negotiations with the WTO an agreement on the specific treatment of the sector of agriculture has not been reached, there are a lot

of disputes over the sector subsidisation level in separate countries where competition is distorted on a global scale.

6. The empirical part states that the agricultural sector of Lithuania has contributed to creation of an open market, has not applied any market protection measures. This was not possible because it had to meet all formalised requirements already before accession to the EU and adopt the provisions of the EU common commercial policy. The small economy of Lithuania which has achieved a high trade liberation level in international trade in agricultural and food products has become even more vulnerable and dependent on the global processes since it lacks sufficient domestic consumption for amortisation of the increased risk on the global market.
7. According to the calculations of the author, the export of agricultural and food products of Lithuania is specialised and diversification processed are still pending. According to the data for the year 2013, even one fifth of agricultural and food products of the Lithuanian origin is concentrated in the group of milk and milk products. The five main groups of exported products according to the absolute volumes make more than 60 per cent of the total export of products of the Lithuanian origin. Re-export contributes to diversification of agricultural and food products of Lithuania at the product level, meanwhile, the diversification index of the export of products of the Lithuanian origin shows only insignificant positive changes since 2004 and strengthening of the concentration level since 2009.
8. In terms of diversification of markets, the export of agricultural and food products of Lithuania is rather diverse. The level of concentration of the export of products of the Lithuanian origin to Russia has decreased, products are exported to more and more countries throughout the globe; nonetheless, the three main markets are as follows: Russia, Germany and Latvia. The Ogive (OGV) index calculated according to the geographical spread of markets shows the direction of concentration, since if the list of export partners becomes longer, no real diversification of export markets takes place, the leverage part of other markets is low. In this case, re-export has contributed to diversification of the Lithuanian export markets and is mainly targeted at the former CIS countries. The demand in the old EU Member States (ES-15) has become more and more relevant to the agricultural and foods products of the Lithuanian origin. A breakthrough in the markets of African countries (Egypt, Saudi Arabia,

United Arab Emirates), the Scandinavian Region (in particular, Norway) and some Asian countries (mainly, in China) is likely.

9. The aggregated assessment of indexes suggested that the following groups of agricultural and food products are competitive on the global markets: CN01 Live animals; CN04 Milk and milk products; CN10 Cereals; CN11 Products of the milling industry; CN12 Oil seeds; CN16 Preparations of meat, fish or crustaceans and CN24 Tobacco and manufactured tobacco substitutes. The groups CN10, CN11 and CN24 have demonstrated a growth in all index values and the exported animal products have lost their commercial advantage over animal products.
10. The author showed that compared to global trade liberalisation agreements, regional integration processes are much more important to the economy of small countries. The accession of Lithuania to the EU in 2004 had a greater positive influence to the national economy than trade liberalisation ongoing since 1993. As Lithuania has sought openness of the market (trade liberation), a positive impact of regionalisation has been achieved. Nevertheless, this process had not only advantages, but also some disadvantages:
 - Lithuania has become the “gate” of export from the West to the East, an important channel of re-export; nevertheless, the structure of export of agricultural and food products of the Lithuanian origin has changed in favour of non-processed agricultural products. The part of processed food products in the entire export structure has decreased; thus, stagnation of the added value created in agriculture has become more and more evident. This is the result of non-effectively used investment support for agriculture and other problems faced by the sector.
 - Assessment of the structure of agricultural and food products of Lithuania in terms of sectors has revealed that the part of crop products has increased, the part of livestock products has decreased; this is also evidenced by further calculations in relation to the domestic branch. As for crop products, the export of cereal is most important, meanwhile, as for livestock products, the export of milk and milk products is most important. In the first case, raw products are exported, in the second case, processed products creating added value are exported. In the course of the research, it has been determined that the trade inside the branch prevails in

international trade in the Lithuanian agricultural and food products, since the agricultural sector is an important source of raw materials.

- The growing export of the milling industry products is considered as a positive trend and as leverage for the export of high quality cereal. Poorer quality cereal could be used as feedstuff and, thus, contribute to animal husbandry development in Lithuania and this would conform to the strategic objectives declared by Lithuania. The balance is disturbed by direct EU support for crop production the scope of which is disproportionately higher than the support to animal husbandry.

11. The assessment of the impact of the TTIP agreement between the EU and the USA carried out by the author suggests that the exported agricultural and food products have higher added value and are of deeper processing. This is beneficial to the economy of Lithuania, since this helps to maintain jobs and create innovations in the country, thus, contributing to the growth of the gross domestic product. The expert assessment results show that signature of the TTIP agreement may result in a strong breakthrough of the export of wheat gluten, meat and meat products and bakery products. The growth of the export of milk product from Lithuania to the USA is slightly lower, but not less important. Moderate growth of export of ice cream, crab sticks and products of fish, chocolate and beer from Lithuania to the USA is expected mainly due to inertia and the already present input in the USA market.

Recommendations for the efficient development of the Lithuanian agricultural and food products exports:

1. Specialisation in international trade in agricultural and food products should be developed alongside with diversification processes at the product level and geographically. It is recommended for exporters to extend the diversification on products level. The strategy for exploration of new markets should be drawn up, coordinated and implemented at the Government level. The public authorities actively engaged in exploration of new markets are recommended to ensure the continuity of the activities, additional economic research could help to identify potential risks to the agricultural and food products of Lithuania; in such case, the process of exploration of the markets would become targeted and consistent.
2. It is recommended to orient the national and EU financial support to the creation of higher value-added products in agricultural and food sector, development of animal

husbandry, organic farming sector, supporting the production of the niche products. Thus, the leverage of non-processed crop products in the total exports of agricultural and food products of Lithuania would be reduced.

3. Any free trade agreement between the EU and other countries throughout the globe will imply growing competition in the common market. It may be overcome by paying major attention to notification of the consumers of the quality, distinctiveness of the Lithuanian agricultural and food products, their benefit to the consumers and valuable properties etc. At the national level this activity could be coordinated by the Ministry of Agriculture and implemented by the Lithuanian Agricultural and Food Market Regulation Agency. Particular attention should be paid to promotion of agricultural and food products of the Lithuanian origin on a global scale. This may be realised through organisation of evenings at foreign embassies, international conferences, meetings of high profile executives during which the participants would be entertained only with agricultural and food products of the Lithuanian products, participation in different international fairs, exhibitions etc.
4. The exports of agricultural and food products from Lithuania to the USA is concentrated in several groups of products. This is not beneficial to Lithuania, since foreign trade changes in such sectors may have a strong impact on the volumes of export of agricultural and food products from Lithuania to the USA. Thus, it is recommended to export as wide range of products as possible to the USA; this would allow reducing the “sensitivity” of export results to changes in foreign trade.
5. As Lithuania has no powers in formation of the international commercial policy, it should take care of increasing the domestic competitiveness of the agricultural sector and the restrictions arising out of application of the EU common agricultural policy should be compensated by applying effective diplomatic and management decisions.

DIRECTIONS OF FURTHER RESEARCH

1. International trading conditions in the context of regionalisation processes will undergo changes after signature of each free trade agreement among the EU and other countries. Therefore, it is important to examine the possible impact of the agreements to be signed (e.g., agreements between the EU and Ukraine, the EU and Japan, the EU and Latin American countries) on the EU market of agricultural and food products and the export of agricultural and food products of Lithuania.
2. The new period in the international trade of Lithuania started in 2014 after Russia imposed an embargo on the agricultural and food products exports. A relatively rare phenomenon in international trade which had to be a temporary restriction of trade has protracted; thus, the consequences of it should be considered not only in the short run, but also in the long run. This could constitute an object of a separate research.
3. A separate research could be aimed at assessment of the consequences of building of the Russian Eurasian Union, since it may exert influence to the global supply and demand of agricultural and food products.
4. It is recommended to assess the impact of different domestic support measures of the EU CAP on the export of agricultural and food products of the Lithuanian origin in further research because the impact of the afore-mentioned measures on the structure of production of agricultural and food products is evident. The main factors that may influence the export of the Lithuanian agricultural and food products are direct support to agricultural, investment support to agriculture etc.
5. The scientific literature lacks methodologically sound and practically applicable competitiveness index of separate sectors which allows comparing different countries. This presupposes the directions of further research.

Approbation and dissemination of the scientific research results. The research results were published in two scientific studies, six scientific articles in Peer Reviewed Scientific Journals. The results of the dissertation widely presented to the public during the eight scientific conferences. The four of them took place in Lithuania, others – abroad. In addition, twelve articles were published in a specialized agricultural and food industry magazine for dissemination of the results.

List of publications:

Scientific Studies:

- **Drożdż, J.** (2010). Regioninės ekonominės integracijos poveikio Lietuvos žemės ir maisto ūkio sektoriui vertinimas – Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos muitų sąjungos atvejis. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2010. 82 p. ISBN 9789955481225.
- **Drożdż, J.**, Golubevaitė, L., Jurkėnaitė, N., Krievina, A., Volkov, A. (2015). Macroeconomic context of the agri-food sector in the European Union's Eastern Neighbours. Tyrimas atliktas įgyvendinant ES 7BP programos AGRICISTRADÉ projektą. Deliverable 2.2, 31 July 2015.

Scientific Articles in Peer Reviewed Scientific Journals:

1. **Drożdż, J.**, Volkov, A. (2015). Food market diversification approach – Lithuanian case. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 343(2):61–71. DOI:10.5604/00441600.1152133.
2. **Drożdż, J.**, Stankaitytė, B. (2014). ES ir JAV transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės susitarimo poveikio Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, T. 36, Nr. 4, p. 784–793. DOI: 10.15544/mts.2014.073.
3. **Drożdż, J.**, Volkov, A. (2012). Regional economic systems: competitiveness and innovative development. *Business and management '2012: the 7th International scientific conference, May 10–11 2012, Vilnius: selected papers*, P. 351–358.
4. **Drożdż, J.**, Miškinis, A. (2011). Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos žemės ūkio ir maisto produktų santykinio pranašumo pasaulio rinkose vertinimas. *Pinigų studijos*. T. 15, Nr. 2., p. 24–40.
5. **Drożdż, J.**, Miškinis, A. (2011). Benefits and Threats of Free Trade. *Ekonomia*, Vol. 2(14). p. 40–48.
6. **Drożdż, J.**, Radzevičius, G. (2010). Typology of the Developmental Stages of the EU Common Agricultural Policy. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure*, Vol. 21 Issue 2, p. 43.

Presentations in International and National Scientific Conferences:

1. **Drożdż, J.** (2014). Rinkų diversifikacija – galimybių paieška. *Tarptautinė praktinė konferencija „Maisto produktų eksporto rinkos – nežinomybė ar naujos galimybės?“* 2014 m. gruodžio 10 d., LR Vyriausybė, Vilnius.
2. **Drożdż, J., Volkov, A.** (2014). Food Market Diversification Approach – Lithuanian case. *International Scientific Conference „CAP and the Competitiveness of the Polish and European Food Sector“*, 2014 m. lapkričio 26–28 d., Józefów, Lenkija.
3. **Drożdż, J., Stankaitytė, B.** (2014). ES ir JAV Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės susitarimo poveikio Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinimas. *Jaunieji mokslininkai – žemės ūkio pažangai. Lietuvos mokslų akademijos žemės ūkio ir miškų mokslo skyriaus III-oji Jaunųjų mokslininkų konferencija*. 2014 m. lapkričio 6 d., Vilnius.
4. **Drożdż, J., Namiotko, V.** (2014). Znaczenie rolnictwa w gospodarce Litwy. *Seminaras Lenkijos ūkininkų atstovams Lietuvos agrarinės ekonomikos institute*, 2014 m. spalio 8 d., Vilnius.
5. **Drożdż, J., Miškinis, A.** Benefits and threats of free trade. *The 4th International Scientific Conference „Economic Challenges for the CEE countries“*, 2011 m. rugsėjo 26–27 d., Wrocławas, Lenkija.
6. **Drożdż, J., Volkov, A.** (2011). Inovacijų vaidmuo regioninio vystymosi kontekste. *4-oji Jono Aleksos tarptautinė mokslinė konferencija „Šiuolaikinio kaimo vizija“*, 2011 m. rugsėjo 23–24 d., Šiauliai.
7. **Drożdż, J.** (2010). Интеграция Литовского агропродовольственного сектора на общем рынке Европейского Союза. *Международная научно-практическая конференция. «Рыночная интеграция в агропродовольственном секторе: тенденции, проблемы, государственное регулирование»*. 2010 m. spalio 26–27 d. Maskva, Rusija.
8. **Drożdż, J.** (2010). Užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais plėtros tendencijos ir ateities perspektyvos. *Nacionalinė konferencija „Žemės ūkio ir maisto sektoriaus vieta šalies ekonomikoje. Lietuvos pozicija derybose dėl ES bendrosios žemės ūkio politikos 2014–2020 m.“*, 2010 m. liepos 2 d., LR Seimas, Vilnius.

Data about the dissertation author

Education:

- 2009 – 2016 Doctoral studies, Social Sciences (Economics, 04 S), Economic Policy Department, Faculty of Economics, Vilnius University.
- 2002 – 2005 Master in Law, Law and Management Program, Faculty of Law, Mykolas Romeris University.
- 1998 – 2002 Bachelor in Communication and Information, Business information Management Program, Faculty of Communication, Vilnius University.

Professional experience:

- From 2014 Lecturer, Economic Policy Department, Faculty of Economics, Vilnius University.
- From 2010 Head of Agricultural Policy and Foreign Trade Division, Junior Researcher, Agricultural Policy and Foreign Trade Division, Lithuanian Institute of Agrarian Economics.
- 2005–2010 Junior Researcher, Agricultural Policy Division, Lithuanian Institute of Agrarian Economics.
- 2004–2005 Head of Vindication Division, JSC Zvilgsnis is arciau.
- 2003–2004 Expert-Analyst at Information and Analysis Department, JSC Zvilgsnis is arciau.
- 2001–2002 Manager, JSC Anjaras.

Honors and awards:

2015/2016 Doctoral grant for scientific achievements from the Research Council of Lithuania.

2011/2012 Doctoral grant for scientific achievements from the Research Council of Lithuania.

REZIUMĖ

Temos aktualumas. Laisvosios prekybos paradigma, įkvėpta ekonomikos klasikų (Smith, 1776; Ricardo, 1821), evoliucionavo (Heckscher, Ohlin, 1919; Stolper, Samuelson, 1941) ir buvo papildyta naujosios prekybos teorijos įžvalgomis (Krugman, 1979). Ekonomistai vieningai sutarė, kad laisvoji prekyba, t. y. prekyba be apribojimų, paspartins tarptautinės prekybos plėtrą ir ekonomikos augimą, tik skirtingai aiškino šį poveikį. Šiuolaikinės tarptautinės prekybos teorijos pabrėžia laisvosios prekybos naudą, siūlo naujus tarptautinės prekybos organizavimo būdus (pvz., pasaulinių vertės grandinių kūrimą (Baldwin, 2014), kai skirtingi gamybos procesai atliekami skirtingose šalyse). Laisvos prekybos privalumai turėtų skatinti tarptautinės prekybos sąlygų paprastinimą, tačiau daugiašalis prekybos liberalizavimo procesas Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) derybų kontekste stringa.

Daugiašalis prekybos liberalizavimo procesas pamažu transformuojasi į regionalizmą, kai šalys inicijuoja dvišalius, tarpregioninius prekybos susitarimus. Taip stiprėja regioninė atskirų šalių, regionų ar šalių grupių integracija. Gilesnė šalių ekonominė integracija keičia tarptautinės prekybos sąlygas. Kiekvienu atveju, sutarties pusės suderina tarpusavyje naujas, visoms šalims priimtinas, pagrindines prekybos taisykles. Prisitaikymas prie tarptautinės prekybos sąlygų kaitos laiku yra esminė sąlyga tvariai tarptautinės prekybos plėtrai, sietinai su atskirų šalių spartesniu ekonominiu augimu.

Praktikoje intensyvėja ne tik regionalizavimo procesai pasaulyje, po 2008 m. pasaulinės finansinės krizės grįžtama prie protekcionistinių rinkos apsaugos priemonių. Pastarosios priemonės keičia savo formą, ryškėja paslėptasis protekcionizmas, prekybą ribojančios priemonės, kaip antai Rusijos paskelbtas embargas ES ir kitų šalių žemės ūkio ir maisto produktų importui. Visa tai iš esmės keičia tarptautinės prekybos sąlygas.

Nepaisant tiesioginių ar netiesioginių apribojimų, 2013 m. duomenimis, tarptautinės prekybos apimtys pasaulyje išaugo iki 18,3 trln. EUR (UN Comtrade, 2015). 2013 m. duomenimis, prekyba žemės ūkio ir maisto produktais sudarė apie dešimtadalį visos tarptautinės prekybos apimties (UN Comtrade, 2015), o žemės ūkyje užimti gyventojai sudarė apie ketvirtadalį visos darbo jėgos. Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas sudaro apie penktadalį viso eksporto, todėl pastarasis sektorius yra

svarbus šalies ekonomikai. Lietuva, kaip mažos atviros ekonomikos šalis, yra ypač jautri išorės sukrėtimams. ES dvišalėse ar daugiašalėse derybose dėl laisvosios prekybos sutarčių veikia kaip vienetas, o tai ne visada atitinka atskirų sąjungos šalių narių specifinius poreikius ir interesus, tarp jų ir Lietuvos. Tai pabrėžia temos aktualumą. Atliktas tyrimas yra skirtas įvertinti tarptautinės prekybos sąlygų kaitą ir jos poveikį Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui, identifikuoti stipriąsias ir silpnąsias vietas, prisitaikymo prie pasikeitusių tarptautinės prekybos sąlygų būdus ir priemones.

Pastarojo meto aktualiausi įvykiai, kurie gali turėti įtakos ir Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui, yra 2013 m. pradėtos ES ir JAV derybos dėl Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės (TTIP) susitarimo pasirašymo, derybos dėl ES ir Ukrainos prekybos sutarties, taip pat ES ir Rusijos prekybos karas.

Tiriama **mokslinė problema** padės atsakyti į klausimą, kaip besikeičiančios prekybos sąlygos veikia Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportą. Disertacijoje siekiama įvertinti Lietuvos žemės ūkio sektoriaus specializacijos ir diversifikacijos lygį eksporte ir iš to kylančias pasekmes. Atlikta mokslinių šaltinių analizė parodė, kad Lietuvos integracijos ES procesai yra plačiai išnagrinėti, įvertintas tam tikrų sektorių konkurencingumas ir specializacijos kryptys. Mokslinėje literatūroje trūksta mokslškai pagrįstų tyrimų apie prisitaikymo būdus ir priemones prie tarptautinės prekybos sąlygų kaitos, neįvertinti prekybos liberalizavimo iššūkiai Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui, nenustatyta, kokių mastu trečiųjų šalių sprendimai prekybos politikos srityje bei žemės ūkio ir maisto produktų gamybos subsidijavime daro įtaką Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui. Praktikoje išnyko aiški tarptautinės prekybos plėtros kryptis. Daugiašalis prekybos liberalizavimas PPO kontekste keičiamas intensyvėjančiais regionalizavimo procesais.

Nepakanka mokslinių tyrimų, susijusių su naujausiais reiškiniais pasaulinėje prekyboje, kaip antai, ES ir JAV planuojamos pasirašyti TTIP sutarties poveikio atskiroms ES šalims narėms įvertinimui, Eurazijos sąjungos kūrimosi pasekmių vertinimui, Rusijos embargo ES žemės ūkio ir maisto produktams poveikio vertinimui, Lotynų Amerikos šalių įtakos pasaulinei žemės ūkio ir maisto produktų pasiūlai vertinimui. Tarptautinės prekybos sistema yra kompleksinė ir dinamiška, išgyvenanti transformacijos laikotarpį dėl vykstančių geopolitinių pokyčių.

Darbo objektas: Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais.

Tyrimo tikslas: įvertinti tarptautinės prekybos sąlygų kaitą ir jos poveikį Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui.

Tyrimo uždaviniai:

6. Išanalizuoti ir susisteminti tarptautinės prekybos teorines prielaidas ir ekonominės integracijos veiksniai, kurie lemia prekybos sąlygų ir tarptautinės prekybos aplinkos formavimąsi.
7. Ištirti istoriniu aspektu tarptautinės prekybos politikos prielaidas ir taikomus instrumentus laisvosios prekybos ir paslėptojo protekcionizmo sąlygomis, išskiriant pasirinktų instrumentų aktualumą žemės ūkio sektoriui.
8. Sukurti tyrimo metodų ir rodiklių sistemą tarptautinės prekybos sąlygų kaitos poveikio Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinti konkurencingumo, specializacijos ir diversifikacijos bei tarpregioninių prekybos susitarimų kontekste.
9. Empiriškai įvertinti specializacijos ir diversifikacijos procesus Lietuvos tarptautinėje prekyboje žemės ūkio ir maisto produktais.
10. Įvertinti ES ir JAV TTIP susitarimo poveikį ES žemės ūkio ir maisto produktų rinkai ir Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui.

Mokslinio tyrimo metodai. Tarptautinės prekybos ekonominėms prielaidoms ir pagrindiniams veiksniams vertinti pasitelkiama sisteminė analizė, mokslinės literatūros analizė, esamų mokslinių išvalgų lyginamoji analizė, informacijos sisteminimo ir grafinio vaizdavimo metodai. Tarptautinės prekybos politikos kintamieji identifikuojami mokslinėje ir teisinėje literatūroje, grupuojami pagal laikotarpius, atliekama jų istorinė analizė. Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto raidos tyrimai atliekami antrinių statistinių duomenų analizės pagrindu, taikant istorinį, lyginamąjį metodą. Darbe atliekami eksporto struktūros tyrimai, eksporto koncentracijos lygio vertinimas produktų lygmeniu ir geografiniu aspektu, naudojamas skirstymo rangais metodas, koreliacija, trendo analizė. Atliekamas rinkos atvirumo, specializacijos, diversifikacijos, prekybos padengiamumo, prekybos šakos viduje indeksų skaičiavimas, jų agregavimas. Darbe naudojami Lietuvos statistikos departamento ir Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos duomenų bazės (*UN Comtrade*) duomenys (tiek agreguoti, tiek išskaidyti) sektoriniu aspektu (KN 01–24). Kiekybiniai metodai papildomi kokybiniais metodais. CAPRI dalinės pusiausvyros modelio pagrindu atlikta ES ir JAV TTIP sutarties poveikio

Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinimo atvejo analizė, papildyta ekspertiniu vertinimu, kurio metu buvo apklausti ekspertai, Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportuotojų atstovai. Empirinis tyrimas apima 1999–2013 m. laikotarpį.

Darbo mokslinį naujumą nusako šie gauti rezultatai:

- Teorinėje darbo dalyje išskirti esminiai tarptautinės prekybos komponentai ir pasiūlytas naujas tarptautinės prekybos proceso apibrėžimas, atskleistas specializacijos ir diversifikacijos ryšys tarptautinėje prekyboje.
- Regioninės ekonominės integracijos formavimosi teorinės prielaidos susietos su laisvosios prekybos plėtros procesu bei pasiūlyta integruota šių procesų schema.
- Atliktas tarptautinės prekybos politikos raidos etapų sisteminimas ir grupavimas istoriniu aspektu nuo 1946 iki 2015 m., kiekviename etape išskiriant specifines to laikotarpio ypatybes.
- Siekiant efektyviai reaguoti į laisvosios prekybos keliamas grėsmes bei nustatyti jų mastą prekybos naudą ir galimas grėsmes, siūloma vertinti trimis lygmenimis (valstybės, įmonės ir vartotojų).
- Darbe nustatytos netarifinio prekybos reguliavimo ir paslėptojo protekcionizmo transformacijos prekybos sistemoje.
- Disertacijoje išskirti šeši pagrindiniai Lietuvos tarptautinės prekybos sąlygų kaitos po 1990 m. etapai, sugrupuoti pagal atskiriems etapams būdingus požymius.
- Disertacijoje pateikiama originali globalios ir regioninės integracijos poveikio Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinimo metodologija, kuri leidžia objektyviai įvertinti gautą naudą iš Lietuvos narystės PPO ir ES.
- Darbe pasiūlyta unikali Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto konkurencingumo vertinimo metodologija, papildyta rinkos atvirumo masto ir diversifikacijos apimčių vertinimu.
- Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto diversifikacijos lygiui nustatyti darbe pateikiama nauja eksporto koncentracijos įverčio modifikacija.
- Atlikta ES ir JAV TTIP atvejo analizė yra vienintelis tyrimas Lietuvoje, vertinantis Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto plėtros perspektyvas po minėtos sutarties pasirašymo.

Praktinė darbo reikšmė. Minėtieji teorinio naujumo aspektai pagrindžia darbo aktualumą, atliktas darbas leis Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportuotojams tinkamai reaguoti į pasiūlos ir paklausos pasikeitimus pasaulyje. Sektoriniu aspektu identifiukuotos stipriausios ir silpniausios Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto pusės. Visa tai leis tinkamai ir laiku reaguoti į besikeičiančias tarptautinės prekybos sąlygas.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

- Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas pasižymi aukštu specializacijos lygiu, tačiau tai neprideda prie pridėtinės vertės žemės ūkyje didinimo.
- Lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktų eksportas yra koncentruotas tiek eksportuojamų produktų lygmeniu, tiek pagal geografines kryptis.
- Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas gavo teigiamos naudos iš prekybos liberalizavimo ir pasiekė sinergijos efektą dėl regioninės integracijos procesų (narystės ES).
- Pasirašius ES ir JAV TTIP susitarimą tikėtinas Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportuoto proveržis JAV rinkoje.

Disertacijos loginę struktūrą lėmė suformuluotas baigiamojo darbo tikslas ir jam įgyvendinti iškelti uždaviniai, kurių loginė seka atsispindi keturiuose disertacijos dalyse. *Pirmoje disertacijos dalyje* pateikiami teoriniai tarptautinės prekybos sistemos aspektai, atskleidžiamas jos turinys, svarbiausios ekonominės prielaidos. Išdėstoma tarptautinės prekybos teorijų kaita bei iš to kylantis specializacijos ir diversifikacijos tarptautinėje prekyboje santykis, išanalizuotas tarptautinės prekybos ir integracijos ryšys, aptarta tarptautinės prekybos svarba ekonomikai.

Antroje disertacijos dalyje pateikiami praktiniai prekybos politikos aspektai, išryškinant svarbiausius jos raidos etapus istoriniame kontekste, aptariant pagrindines tarptautinės prekybos politikos formas ir jų transformacijas. Visa tai prisideda prie tarptautinės prekybos aplinkos formavimo pasauliniu mastu ir keičia pagrindines prekybos sąlygas. Šioje dalyje buvo išsamiai išanalizuota Lietuvos prekybos sąlygų kaita nuo šalies nepriklausomybės atkūrimo, įvertintas tarptautinės prekybos sąlygų kaitos poveikio šalies ekonomikai mokslinio ištyrimo lygis.

Trečiojoje disertacijos dalyje pateikiamas metodologijos loginis pagrindimas, parinkti metodai rinkos atvirumo, žemės ūkio ir maisto produktų konkurencingumo, specializacijos, prekybos šakos viduje ir diversifikacijos laipsnio apskaičiavimui. Siekiant gauti visų minėtų rodiklių suminį rezultatą, pateikiama indeksų agregavimo metodologija, sukurta globalinės ir regioninės integracijos efekto vertinimo metodologija.

Ketvirtoje disertacijos dalyje pateikiamas empirinis tyrimas tarptautinės prekybos sąlygų kaitos ir jos įtakos Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinti. Apskaičiuotas rinkos atvirumas besikeičiančių prekybos sąlygų kontekste, Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto konkurencingumas, įvertinus santykinio pranašumo ir integracijos efektą. Nustatytas prekybos šakos viduje mastas Lietuvos tarptautinėje prekyboje žemės ūkio ir maisto produktais, apskaičiuotas eksporto diversifikacijos lygis bei tarpregioninės integracijos efektas ES ir JAV prekybos susitarimo pagrindu ir jo galimas poveikis Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui.

Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai dėl tolesnės Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto plėtros besikeičiančių prekybos sąlygų kontekste, numatomos tolesnių tyrimų kryptys ir atskleidžiamas praktinis tyrimo rezultatų pritaikomumas.

Mokslinio tyrimo rezultatų aprobavimas ir sklaida. Mokslinio tyrimo rezultatai paskelbti dviejose mokslinėse studijose, šešiuose moksliniuose straipsniuose tarptautinėse duomenų bazėse referuojamuose leidiniuose. Disertacijos rezultatai plačiai pristatyti visuomenei aštuoniose mokslinėse praktinėse konferencijose. Keturios iš jų įvyko Lietuvoje, kitos – užsienyje. Disertacijos tematika paskelbta dvylika mokslo populiarinimo straipsnių, publikuotų specializuotame žurnale skirtame besidominantiems žemės ir maisto ūkio sektoriaus aktualijomis.

Mokslo studijų sąrašas:

- **Drożdž, J.** (2010). Regioninės ekonominės integracijos poveikio Lietuvos žemės ir maisto ūkio sektoriui vertinimas – Rusijos, Kazachstano ir Baltarusijos muitų sąjungos atvejis. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, 2010. 82 p. ISBN 9789955481225.

- **Drożdż, J.**, Golubevaitė, L., Jurkėnaitė, N., Krievina, A., Volkov, A. (2015). Macroeconomic context of the agri-food sector in the European Union's Eastern Neighbours. Tyrimas atliktas įgyvendinant ES 7BP programos AGRICISTRADÉ projektą. Deliverable 2.2, 31 July 2015.

Mokslinių straipsnių sąrašas:

1. **Drożdż, J.**, Volkov, A. (2015). Food market diversification approach – Lithuanian case. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 343(2):61–71. DOI:10.5604/00441600.1152133.
2. **Drożdż, J.**, Stankaitytė, B. (2014). ES ir JAV transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės susitarimo poveikio Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, T. 36, Nr. 4, p. 784–793. DOI: 10.15544/mts.2014.073.
3. **Drożdż, J.**, Volkov, A. (2012). Regional economic systems: competitiveness and innovative development. *Business and management '2012: the 7th International scientific conference, May 10–11 2012, Vilnius: selected papers*, P. 351–358.
4. **Drożdż, J.**, Miškinis, A. (2011). Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos žemės ūkio ir maisto produktų santykinio pranašumo pasaulio rinkose vertinimas. *Pinigų studijos*. T. 15, Nr. 2., p. 24–40.
5. **Drożdż, J.**, Miškinis, A. (2011). Benefits and Threats of Free Trade. *Ekonomia*, Vol. 2(14). p. 40–48.
6. **Drożdż, J.**, Radzevičius, G. (2010). Typology of the Developmental Stages of the EU Common Agricultural Policy. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure*, Vol. 21 Issue 2, p. 43.

Skaityti pranešimai mokslinėse konferencijose ir seminaruose:

1. **Drożdż, J.** (2014). Rinkų diversifikacija – galimybių paieška. *Tarptautinė praktinė konferencija „Maisto produktų eksporto rinkos – nežinomybė ar naujos galimybės?“* 2014 m. gruodžio 10 d., LR Vyriausybė, Vilnius.
2. **Drożdż, J.**, Volkov, A. (2014). Food Market Diversification Approach – Lithuanian case. *International Scientific Conference „CAP and the Competitiveness of the Polish and European Food Sector“*, 2014 m. lapkričio 26–28 d., Józefów, Lenkija.

3. **Drożdż, J.**, Stankaitytė, B. (2014). ES ir JAV Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės susitarimo poveikio Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui vertinimas. *Jaunieji mokslininkai – žemės ūkio pažangai. Lietuvos mokslų akademijos žemės ūkio ir miškų mokslo skyriaus III-oji Jaunųjų mokslininkų konferencija*. 2014 m. lapkričio 6 d., Vilnius.
4. **Drożdż, J.**, Namiotko, V. (2014). Znaczenie rolnictwa w gospodarce Litwy. *Seminaras Lenkijos ūkininkų atstovams Lietuvos agrarinės ekonomikos institute*, 2014 m. spalio 8 d., Vilnius.
5. **Drożdż, J.**, Miškinis, A. Benefits and threats of free trade. *The 4th International Scientific Conference „Economic Challenges for the CEE countries“*, 2011 m. rugsėjo 26–27 d., Vroclavas, Lenkija.
6. **Drożdż, J.**, Volkov, A. (2011). Inovacijų vaidmuo regioninio vystymosi kontekste. *4-oji Jono Aleksos tarptautinė mokslinė konferencija „Šiuolaikinio kaimo vizija“*, 2011 m. rugsėjo 23–24 d., Šiauliai.
7. **Drożdż, J.** (2010). Интеграция Литовского агропродовольственного сектора на общем рынке Европейского Союза. *Международная научно-практическая конференция. «Рыночная интеграция в агропродовольственном секторе: тенденции, проблемы, государственное регулирование»*. 2010 m. spalio 26–27 d. Maskva, Rusija.
8. **Drożdż, J.** (2010). Užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais plėtros tendencijos ir ateities perspektyvos. *Nacionalinė konferencija „Žemės ūkio ir maisto sektoriaus vieta šalies ekonomikoje. Lietuvos pozicija derybose dėl ES bendrosios žemės ūkio politikos 2014–2020 m.“*, 2010 m. liepos 2 d., LR Seimas, Vilnius.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Tarptautinės prekybos sąlygų kaita ir jų ekonominis vertinimas priklauso nuo istorinio laikotarpio, kuriame buvo vykdoma tarptautinė prekyba. Tarptautinės prekybos teorijos evoliucionavo kartu su besikeičiančiomis prekybos sąlygomis. Vienaip jas traktavo merkantilistai, kurie siūlė riboti importą ir skatinti eksportą, kitaip – liberalizmo idėjos šalininkai, pasisakę už laisvą prekybą be jokių apribojimų. Pastaroji teorija išliko aktuali iki šiol, nes mokslininkai iš esmės sutaria, kad laisvosios prekybos sistema sudaro palankias sąlygas tarptautinės prekybos plėtrai ir ekonominiam augimui.

Atliktos mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analizės pagrindu, disertacijoje pateikiamos šios **išvados**:

1. Disertacijoje išanalizuotos ir susistemintos tarptautinės prekybos sistemos teorinės prielaidos leido nustatyti būtinas sąlygas efektyviai tarptautinės prekybos plėtrai. Tai rinkų atvėrimas, specializacija ir masto ekonomija. Tačiau specializacija dažnai pateikiama kaip siekiamybė, kai neatsižvelgiama į kylančią veiklos riziką tuo atveju, kai pasirenkama per daug siaura specializacijos sritis. Rizikos mažinimui pasitarnauja eksporto diversifikavimas. Mokslinėje literatūroje akcentuojama ir prekybos šakos viduje reikšmė ir atskleistojo santykinio pranašumo svarba.
2. Darbe analizuojamas horizontalusis žemės ūkio ir maisto produktų eksporto diversifikavimas, kai plečiant eksportuojamų produktų asortimentą ir eksporto rinkų įvairovę, siekiama sumažinti eksporto jautrumą pasauliniams pokyčiams. Mokslinėje literatūroje eksporto diversifikacijos koncepcija pateikiama kaip priešprieša specializacijai. Autorė siūlo šiuos du procesus sugretinti ir plėtoti lygiagrečiai tam, kad būtų išlaikyta nuosekli tarptautinės prekybos plėtra.
3. Autorė darbe atskleidė, kad svarbus tarptautinės prekybos sąlygų kaitos aspektas yra ekonominė integracija, kai šalys susitaria dėl palankesnių prekybos sąlygų, rinkos atvėrimo galimybių ir kitų taisyklių, kurios prisideda prie laisvosios prekybos formavimo ir bendros rinkos sukūrimo. Šalys aktyviai siekia globalios (daugiašalės), regioninės (dvišalės), o pastaruoju metu – ir tarpregioninės integracijos. Regioninė integracija kritikuojama dėl unikalių prekybos taisyklių kūrimo tam tikrame regione, tačiau regioninės integracijos svarba tarptautinės prekybos plėtros aspektu yra

nenuginčijama. Ekonominės integracijos ir regionalizacijos procesai prisideda prie tarptautinės prekybos masto augimo.

4. Išsami mokslinės literatūros analizė atskleidė laisvosios prekybos naudą prieš bet kokias protekcionizmo apraiškas. Tačiau tarptautinėje prekybos politikoje protekcionizmo priemonės evoliucionavo ir tapo sunkiai apčiuopiamos, netarifinės prekybos reguliavimo priemonės nusvėrė tarifinį reguliavimą. Disertacijoje laisvosios prekybos nauda, sugrupuota su kylančiomis grėsmėmis (šalies, įmonės/organizacijos ir vartotojo lygmeniu), leidžia kompleksiskai pažvelgti į nagrinėjamą problemą ir pasirinkti efektyvių priemonių rinkinį, siekiant minimizuoti laisvosios prekybos keliamas grėsmes bei išvengti su tuo susijusių problemų.
5. Tarptautinės prekybos politikoje žemės ūkio sektoriui skiriamas ypatingas dėmesys dėl sektoriaus specifiškumo, priklausomumo nuo gamtinių sąlygų ir kitų aspektų. Disertacijoje nustatyta, kad santykinai žemesni ES importo muitai žemės ūkio ir maisto produktams atsveriami aukštais kokybės ir higienos standartais. Tokiu būdu šio sektoriaus apsauga pereina į netarifinio prekybos reguliavimo sritį. PPO derybose nesutariama dėl žemės ūkio sektoriaus specifinio traktavimo, kyla daug ginčų dėl sektoriaus subsidijavimo lygio atskirose šalyse, kai iškreipiama konkurencija pasauliniu mastu.
6. Empirinėje dalyje nustatyta, kad Lietuvos žemės ūkio sektorius prisidėjo prie atviros rinkos kūrimo, nes jame nebuvo taikomos paslėptos rinkos apsaugos priemonės. To ir negalėjo daryti, nes jis turėjo atitikti visus formalius reikalavimus dar iki stojimo į ES ir perimti ES bendrosios prekybos politikos nuostatas. Lietuvos ekonomika, pasiekusi aukšto prekybos liberalizavimo lygį tarptautinėje prekyboje žemės ūkio ir maisto produktais, tapo labiau pažeidžiama ir priklausoma nuo pasaulinių procesų, nes neturi pakankamo vidaus vartojimo amortizuoti padidėjusią pasiūlą vidaus rinkoje.
7. Autorės skaičiavimais, Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas yra specializuotas, o diversifikacijos procesai stringa. 2013 m. duomenimis, penktadalis lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktų koncentruota pieno ir jo produktų grupėje. Pagrindinės penkios eksportuojamų produktų grupės pagal absoliučias apimtis sudaro daugiau nei 60 proc. viso lietuviškos kilmės produktų eksporto. Reeksportas prisideda prie Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų diversifikacijos produktų lygmeniu, kai tuo pat metu autorės apskaičiuotas lietuviškos kilmės

produktų eksporto diversifikacijos indeksas rodo tik nežymius teigiamus pokyčius nuo 2004 m., o nuo 2009 m. – koncentracijos lygio stiprėjimą.

8. Rinkų diversifikacijos aspektu Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas yra gana įvairus. Lietuviškos kilmės produktų eksporto į Rusiją koncentracijos mastai mažėja, produktai vežami vis į daugiau pasaulio šalių, tačiau nepaisant to, svarbiausios išlieka trys pagrindinės rinkos: Rusijos, Vokietijos ir Latvijos. OGV indeksas, apskaičiuotas pagal geografinį rinkų paplitimą, rodo koncentracijos kryptį, nes ilgėjant eksporto partnerių sąrašui, reali eksporto rinkų diversifikacija nevyksta, kitų rinkų svertinė dalis maža. Reeksportas šiuo atveju prisideda prie Lietuvos eksporto rinkų diversifikavimo ir yra daugiausia nukreiptas į buvusias NVS šalis. Lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktams vis svarbesnė tampa ES senųjų šalių narių (ES-15) paklausa. Tikėtinas eksporto proveržis Afrikos kontinento šalių (Egiptas, Saudo Arabija, Jungtiniai Arabų Emyratai), Skandinavijos regiono (ypač Norvegijos) ir kai kuriose Azijos šalių rinkose (daugiausia Kinijos).
9. Autorės atliktas agreguotas API, PPI, ASP, LFI ir OGV indeksų vertinimas parodė, kad pasauliniu mastu konkurencingos yra šios žemės ūkio ir maisto produktų grupės: KN01 Gyvų gyvūnų; KN04 Pieno ir pieno produktų; KN10 Javų; KN11 Malybos produkcijos; KN12 Aliejinių kultūrų sėklos ir vaisiai; KN16 Gaminiai iš mėsos, žuvies arba vėžiagyvių bei KN24 Tabako ir perdirbtų tabako pakaitalų. KN10, KN11 ir KN24 grupės išlaiko augimo tendenciją visų indeksų reikšmėse, o eksportuojami gyvulinės kilmės produktai konkurencinį pranašumą praranda augalinės kilmės produktų naudai.
10. Disertacijoje autorė pagrindė, kad regioninės integracijos procesai yra daug svarbesni mažos šalies ekonomikai nei globalūs prekybos liberalizavimo susitarimai. Lietuvos stojimas į ES 2004 m. turėjo didesnės teigiamos įtakos šalies ekonomikai negu prekybos liberalizavimas. Nuo 1993 m. Lietuvai siekiant liberalizuoti prekybą buvo pasiektas teigiamas regionalizavimo efektas, tačiau šis procesas turėjo ne tik privalumų, bet ir trūkumų:
 - Lietuva tapo eksporto iš Vakarų į Rytus „vartais“, svarbiu reeksporto kanalu, tačiau lietuviškos kilmės eksporto struktūra keičiasi neperdirbtų žemės ūkio produktų naudai. Perdirbtų maisto produktų dalis bendroje eksporto struktūroje mažėja, dėl to ryškėja pridėtinės vertės, sukuriamos žemės ūkyje, stagnavimas. To

priežastis gali būti neefektyviai panaudojama investicinė parama žemės ūkio sektoriui ir kitos problemos, su kuriomis susiduria žemės ūkio ir maisto produktų sektorius pasaulinės konkurencijos akivaizdoje.

- Vertinant Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų struktūrą sektoriniu aspektu, pastebima, kad auga augalininkystės produktų dalis, o gyvulininkystės produktų dalis mažėja – tai patvirtino ir autorės atlikti prekybos šakos viduje skaičiavimai. Iš augalininkystės produktų svarbiausias yra javų eksportas, iš gyvulininkystės – pieno ir jo produktų eksportas. Pirmuoju atveju eksportuojami žaliaviniai produktai, antruoju – perdirbti produktai, kurių pridėtinė vertė didesnė. Nustatyta, kad Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų tarptautinėje prekyboje dominuoja prekyba šakos viduje, nes žemės ūkio sektorius yra svarbus žaliavų šaltinis.
- Augantis malybos produkcijos eksportas vertinamas kaip teigiama tendencija ir atsvara žaliavinių geros kokybės grūdų eksportui. Prastesnės kokybės grūdai galėtų būti naudojami pašarams ir taip prisidėti prie gyvulininkystės plėtros Lietuvoje, o tai atitiktų Lietuvos deklaruojamus strateginius siekius. Šią pusiausvyrą pažeidžia ES tiesioginė parama augalininkystei, kurios mastai neproporcingai didesni nei teikiama parama gyvulininkystės sektoriui.

11. Autorės atliktas ES ir JAV TTIP sutarties poveikio vertinimas parodė, kad sutartis leis eksportuoti iš ES į JAV aukštesnės pridėtinės vertės, gilesnio perdirbimo žemės ūkio ir maisto produktus. Ekspertinio vertinimo duomenimis tikėtinas stiprus kviečių glitimo, mėsos ir mėsos produktų bei duonos gaminių eksporto proveržis iš Lietuvos į JAV po TTIP sutarties pasirašymo. Kiek mažesnis, bet ne mažiau svarbus tikėtinas pieno produktų eksporto iš Lietuvos į JAV augimas. Numatomas nuosaikus lietuviškų ledų, krabų lazdelių ir gaminių iš žuvų, šokolado ir alaus eksporto į JAV augimas, daugiausiai dėl inercijos ir jau turimo įdirbio JAV rinkoje.

Pasiūlymai efektyviai Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto plėtrai:

1. Specializacija tarptautinėje prekyboje žemės ūkio ir maisto produktais turėtų būti plėtojama kartu su diversifikavimo procesais produktų lygmeniu ir geografiniu aspektu. Produktų lygmens diversifikaciją turėtų plėsti Lietuvos eksportuotojai, nes tai jiems ekonomiškai naudinga dėl veiklos rizikos mažinimo. O naujų rinkų paieškos strategija turėtų būti ruošiama, koordinuojama ir vykdoma Vyriausybės lygmeniu.

Valstybės institucijoms, aktyviai įsitraukusioms į naujų eksporto rinkų paiešką, siūloma užtikrinti šios veiklos tęstinumą, papildomi ekonominiai tyrimai galėtų padėti identifikuoti potencialias rinkas Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktams, tuomet rinkų paieškos procesas taptų kryptingas ir nuoseklus.

2. Siūloma nacionalinę bei ES finansinę paramą žemės ūkio ir maisto produktų sektoriui orientuoti į aukštesnės pridėtinės vertės produktų kūrimą, gyvulininkystės sektoriaus plėtrą, ekologiškų, nišinių produktų gamybą, siektinas galutinio vartojimo, o ne neperdirbtų ar tarpinio vartojimo produktų eksportas. Tokiu būdu būtų mažinama neperdirbtų augalininkystės produktų svertinė dalis visame Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporte. Pašariniai grūdai būtų suvartojami šalies viduje.
3. Bet kuris laisvosios prekybos susitarimas tarp ES ir kitų pasaulio šalių reikš augančią konkurenciją bendroje rinkoje. Ją nugalėti galima kuo daugiau dėmesio skiriant vartotojų informavimui apie lietuviškų žemės ūkio ir maisto produktų kokybę, išskirtinumą, naudą vartotojui, vertingas savybes ir pan. Nacionaliniu lygmeniu ši veikla būtų koordinuojama LR žemės ūkio ministerijos, vykdoma Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūros. Daug dėmesio turi būti skiriama lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktų populiarinimui pasauliniu mastu. Tai gali būti realizuojama užsienio ambasadose rengiant vakarus, tarptautines konferencijas, organizuojant aukšto lygio vadovų susitikimus, kurių metu būtų vaišinama tik lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktais ar gaminiais iš jų, dalyvaujant įvairiose tarptautinėse mugėse, parodose ir t. t.
4. Žemės ūkio ir maisto produktų eksportas iš Lietuvos į JAV koncentruojamas keliose produktų grupėse. Tai nėra palanku Lietuvai, kadangi užsienio prekybos pokyčiai šiuose sektoriuose gali stipriai paveikti eksporto žemės ūkio ir maisto produktais iš Lietuvos į JAV apimtis. Todėl eksportuotojams siūloma, kad į JAV būtų vežamas kuo įvairesnių prekių asortimentas, kuris leistų mažinti eksporto rezultatų „jautrumą“ užsienio prekybos pokyčiams.
5. Lietuva, neturėdama galių formuojant tarptautinės prekybos politiką, turi rūpintis žemės ūkio sektoriaus vidinio konkurencingumo didinimu, aktyviau naudotis ES lėšomis žemės ūkio produktų populiarinimui ES rinkoje ir už jos ribų. Apribojimais, kylantys dėl ES BŽŪP taikymo, turi būti kompensuojami taikant efektyvius diplomatinis ir vadybinius sprendimus.

TOLESNIŲ MOKSLINIŲ TYRIMŲ KRYPTYS

1. Tarptautinės prekybos sąlygos regionalizmo procesų kontekste keisis su kiekvienu naujai pasirašytu laisvosios prekybos susitarimu tarp ES ir kitų pasaulio šalių. Todėl svarbu nagrinėti planuojamų pasirašyti (pvz., ES ir Ukrainos, ES ir Japonijos, ES ir Lotynų Amerikos šalių ir kt.) susitarimų galimą poveikį ES žemės ūkio ir maisto produktų rinkai bei Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui.
2. Svarbus yra ir naujasis kokybinio perversmo laikotarpis Lietuvos tarptautinėje prekyboje, prasidėjęs 2014 m., Rusijai paskelbus embargą iš ES ir kitų šalių įvežamai žemės ūkio ir maisto produkcijai. Santykinai retas reiškinys tarptautinėje prekyboje, turėjęs būti laikina prekybos apribojimo priemone, užsitęsė, todėl būtina vertinti jo keliamas pasekmes ne tik trumpuoju, bet ir ilguoju laikotarpiu. Tai galėtų būti atskiro mokslinio tyrimo objektas.
3. Atskiras tyrimas galėtų būti skirtas Rusijos Eurazijos sąjungos kūrimosi pasekmių vertinimui, nes ji gali turėti įtakos pasaulinei žemės ūkio ir maisto produktų pasiūlai ir paklausai.
4. Tolesniuose tyrimuose siūloma įvertinti, kokį poveikį lietuviškos kilmės žemės ūkio ir maisto produktų eksportui turi skirtingos ES BŽŪP vidaus paramos priemonės. Veiksniai, galintys turėti įtakos Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksportui – tiesioginė parama žemės ūkiui, investicinė parama žemės ūkiui ir kt.
5. Mokslinėje literatūroje pasigendama metodologiškai pagrįsto ir praktiškai pritaikomo atskirų sektorių konkurencingumo indekso, leidžiančio atlikti palyginimus tarp šalių. Tai suponuoja tolesnių mokslinių tyrimų kryptis.

Duomenys apie disertacijos autorę

Išsilavinimas:

- 2009–2016 doktorantūros studijos, Socialiniai mokslai (Ekonomika, 04 S), Ekonominės politikos katedra, Ekonomikos fakultetas, Vilniaus universitetas.
- 2002–2005 Teisės magistras, Teisės ir valdymo programa, Teisės fakultetas, Mykolo Romerio universitetas.
- 1998–2002 Komunikacijos ir informacijos bakalauras, Verslo informacijos vadybos programa, Komunikacijos fakultetas, Vilniaus universitetas.

Profesinė patirtis:

- Nuo 2014 m. lektorė, Ekonominės politikos katedra, Ekonomikos fakultetas, Vilniaus universitetas.
- Nuo 2010 m. jaunesnioji mokslo darbuotoja vadovaujanti skyriui, tarptautinių projektų nacionalinė koordinatorė, Žemės ūkio politikos ir užsienio prekybos skyrius, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
- 2005–2010 jaunesnioji mokslo darbuotoja, tarptautinių projektų nacionalinė koordinatorė, Žemės ūkio politikos skyrius, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
- 2004–2005 vindikacinio skyriaus viršininkė, UAB „Žvilgsnis iš arčiau“.
- 2003–2004 analitinio skyriaus ekspertė, UAB „Žvilgsnis iš arčiau“.
- 2001–2002 vadybininkė, UAB „Anjaras“.

Apdovanojimai:

2015/2016 Lietuvos mokslo tarybos doktoranto stipendija už mokslinius pasiekimus.

2011/2012 Lietuvos mokslo tarybos doktoranto stipendija už mokslinius pasiekimus.